

**ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับและความต้องการการสนับสนุนการทำการเกษตร
โดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม**
Communication factors affecting adoption and supporting demand of non-chemical agriculture
of farmers in lamphaya sub-district, Amphoe Banglen, Nakhon Pathom Province

สุชาดา แสงดวงดี*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับและความต้องการการสนับสนุนการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความคิดเห็นต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี ความต้องการการสนับสนุน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 2) ศึกษาปัจจัยแวดล้อมและปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ 3) ศึกษาปัจจัยแวดล้อม และปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ ทักษะและปัจจัยที่จำเป็นสำหรับทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสังเกตการณ์และพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับเกษตรกรทั้ง 9 หมู่บ้าน ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล 30 คน และวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ การเก็บแบบสอบถามชนิดที่ให้กรอกข้อมูลด้วยตนเองจากเกษตรกรตำบลลำพญาจำนวน 327 คน ของทั้ง 9 หมู่บ้านในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพได้ใช้การหาความสอดคล้องของคำตอบที่ได้รับทั้งนี้เพื่อนำมาสร้างและพัฒนาแบบสอบถาม ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณได้ใช้สถิติเชิงพรรณนาและสถิติวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน ผลการศึกษาที่สำคัญมี 2 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยแวดล้อมและปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ ปัจจัยด้านสารชีวภาพและปัจจัยด้านผู้รับสาร ตามลำดับ

2.ปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ ทักษะ และปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีดังนี้ 1) ด้านปัจจัยแวดล้อมได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยจากสารชีวภาพ และปัจจัยอื่นๆ เป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อความต้องการ²

การสนับสนุนด้านความรู้ และ ความต้องการปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ส่วนปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ และปัจจัยอื่นๆ เป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก 2) ด้านปัจจัยการสื่อสาร พบว่า ปัจจัยด้านสาร และปัจจัยด้านผู้รับสารส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ ทักษะ และ ปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก งานวิจัยเสนอให้ผู้วางแผนการสื่อสารให้ความสำคัญมากขึ้นกับการออกแบบแผนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพด้วยการศึกษาแรงจูงใจของผู้รับสารต่อการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกให้ลึกซึ้งมากขึ้น เนื่องจากผู้รับสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกทั้งในปัจจุบันและอนาคต

Abstract

This paper entitled on **Communication factors affecting adoption and supporting demand of non-chemical agriculture of farmers in lamphaya sub-district, Amphoe Banglen, Nakhon Pathom Province** aim to 1) study Lamphaya farmers' opinion on adoption, supporting demand, and factors affecting non-chemical agriculture,, 2) environmental and communication factors affecting adoption of non-chemical agriculture, and 3) environmental and communication factors affecting supporting demand of knowledge, attitude, and necessary factors of doing non-chemical agriculture The data collecting techniques are comprised of both qualitative techniques; observation and small formal talks with Lamphaya farmers living in nine villages, together with in-depth interview technique with 30 key informants, and quantitative technique using self-administered questionnaires survey with 327 Lamphaya farmers in nine villages in responsible of Lamphaya Subdistrict Administrative Organization. The common themes analysis technique was brought to analyze the qualitative data in order to construct and develop the questionnaire, while descriptive statistics and stepwise regression were used for analyze data derived. The result are as follows:

1. Environmental and communication factors affecting current and future adoption of non-chemical agriculture or alternative agriculture at the .05 statistical significance are biologicals factor and receivers or audience factor, respectively, and

2. Factors affecting supporting demand of knowledge, attitude and necessary factors for doing non-chemical agriculture or alternative agriculture at the .05 statistical significance are comprised of 1) environmental factors; geographic, biologicals and miscellaneous ones affect supporting demand of knowledge and necessary factors for doing non-chemical agriculture or alternative agriculture, whereas, personal factor, cultural or wisdom, geographic and miscellaneous ones affect supporting demand of attitude for doing non-chemical agriculture or alternative agriculture and 2) communication factors; content and receiver factor affect supporting demand of knowledge, attitude and necessary factors for doing non-chemical agriculture or alternative agriculture.

The research suggests that communication planners should focus on designing effective communication plans with insightful audience's motivation on doing non-chemical agriculture for it is the important factor affecting both current and future adoption of non-chemical agriculture or alternative agriculture.

บทนำ

การวิจัยเรื่อง **ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับและความต้องการการสนับสนุนการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม** นับเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากรายงานการสำรวจขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ในปี พ.ศ. 2543 พบว่า ประเทศไทยมีเนื้อที่ทำการเกษตรมากเป็นอันดับที่ 48 ของโลก แต่มีการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชมากเป็นอันดับ 4 ของโลก และใช้สารเคมีกำจัดแมลงมากเป็นอันดับ 5 ของโลก (ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม, 2547) สอดรับกับผลการศึกษาที่ผ่านมาหลายเรื่องพบคำตอบที่สอดคล้องกันว่าเกษตรกรของไทยยังไม่ให้ความสำคัญกับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีเท่าที่ควร และผลการศึกษาของ ตีรณ พงศ์มพัฒน์ (2549: 12-13) ที่เสนอมาตรการควบคุมและลดการใช้สารเคมีไว้หลายประการ ได้แก่ 1) มาตรการทางกฎหมาย 2) การใช้แรงจูงใจในการปรับการผลิตสู่ธรรมชาติ 3) การให้ความรู้ การอบรม การใช้สารเคมีอย่างเหมาะสม 4) การสร้างจิตสำนึกและให้ความรู้แก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค เพื่อให้ตระหนักถึงผลกระทบของสารเคมีต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และ 5) การใช้ภาษีหรือค่าธรรมเนียม อย่างไรก็ตาม มาตรการเหล่านี้อาจต้องเสริมหรือผสมผสานกัน เพราะมาตรการอย่างใดอย่าง

หนึ่งจะไม่มีประสิทธิผลเพียงพอและต้องใช้เวลา ไม่เหมือนกับประเทศที่พัฒนาแล้วที่มีการกำกับควบคุมและการใช้บังคับกฎหมายอย่างเคร่งครัด ประกอบกับมีประชาชนที่มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ การรักษาสีบทและมียุทธศาสตร์ที่เข้มแข็ง

สำหรับตำบลลำพญา จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในฐานะที่มีแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำลำพญาที่มีชื่อเสียงและมีแผนยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาตำบลลำพญาในช่วงสามปี ระหว่างปี พ.ศ. 2554-2556 (องค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา, 2554) ที่ให้ความสำคัญกับการผลิตและบริโภคผักปลอดสารพิษ และสามารถผลักดันการทำการเกษตรไร้สารเคมีให้เชื่อมโยงสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาพและรักษาสีบทแวดล้อมได้ ก็พบปัญหาการทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีอย่างมากทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุสำคัญคือ ความสะดวก เห็นผลเร็ว การขาดความสนใจของคนในชุมชนเกี่ยวกับการผลิตและบริโภคผักปลอดสารพิษ (กรุณา ศรีพัฒน์อินทร์ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทย และ น.ส. สุนทรียา ชื่นจรัส รองประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทย, สัมภาษณ์) ความไม่เชื่อมั่นและไม่เห็นตัวอย่างความสำเร็จของการทำการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก (ชลอ ต่ายเที่ยงใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4, และ พิจิตร สอนชุมผล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5, สัมภาษณ์) การไม่มีแรงจูงใจเรื่องอันตรายจากการใช้สารเคมีไปกระตุ้น การขาดแกนนำ การรวมกลุ่มเกษตรกรและผู้มีใจรักในการขับเคลื่อนการเกษตรไร้สารเคมีอย่างจริงจังจากภาคประชาชน (ชาติรี ต่วนศรีแก้ว อาจารย์และหัวหน้าศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลลำพญา, สัมภาษณ์) รวมทั้งการขาดการสร้างแรงจูงใจและความตระหนักในการทำการเกษตรอินทรีย์ให้เห็นว่าสามารถเพิ่มมูลค่าผลผลิต และมีตลาดรองรับ (ณรงค์ศักดิ์ เลิศสิทธิพันธ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำเกษตรกรในพื้นที่ส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับการทำการเกษตรไร้สารเคมี มีความตั้งใจและเห็นความสำคัญของการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกษตรกรให้หันมาทำการเกษตรไร้สารเคมีด้วยการให้ความรู้และข้อมูลอยู่ในพื้นที่ แม้จะเห็นว่าเป็นเรื่องยากที่จะขับเคลื่อนด้วยเหตุปัจจัยหลายประการทั้งการขาดการสื่อสารที่ชัดเจนและต่อเนื่อง การขาดแกนนำในการสื่อสารที่มากพอ การขาดการรวมกลุ่มเกษตรกรและชุมชนที่รักในการขับเคลื่อนการทำการเกษตรไร้สารเคมี การเป็นหนี้สิน การเช่าที่ดินของเกษตรกร และที่สำคัญคือการขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยจูงใจที่ส่งผลต่อความรู้ ทักษะและการยอมรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรในพื้นที่

ดังนั้น บทความวิจัยเรื่อง **ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับและความต้องการการ**

สนับสนุนการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยเรื่อง แผนกลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และการยอมรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จึงเน้นที่การค้นหาคำตอบเฉพาะ 1) ศึกษาความคิดเห็นต่อการยอมรับแนวคิดการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี ความต้องการการสนับสนุน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม 2) ศึกษาตัวแปรปัจจัยแวดล้อมและปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ 3)

ศึกษาตัวแปรปัจจัยแวดล้อม และปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ ทักษะและปัจจัยที่จำเป็นสำหรับทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นต่อการจัดทำแผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะและการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อันเป็นวัตถุประสงค์หลักของการวิจัยต่อไป

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย มี 10 ข้อ ดังนี้

1. ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์การสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบัน

2. ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์การสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อการยอมรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในอนาคต

3. ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบัน

4. ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในอนาคต

5. ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์การสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

6. ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์การสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

7. ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์การสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อความต้องการปัจจัยสนับสนุนที่จำเป็นสำหรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

8. ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

9. ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

10. ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อและช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อความต้องการปัจจัยสนับสนุนในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

1. ปัจจัยการสื่อสาร
2. การยอมรับนวัตกรรม
3. แนวคิดการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้ทั้ง 3 ข้อ ได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณควบคู่กัน โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1) การสังเกตการณ์ และ 2) การสัมภาษณ์แบบกึ่งมาตรฐาน (semi-standarded interview protocols) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ การวิจัยเชิงสำรวจโดยเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม โดยมีรายละเอียดสรุปได้ ดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อปัจจัยแวดล้อม ปัจจัยการสื่อสาร การยอมรับและความต้องการการสนับสนุนการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วยวิธีการ 2 ประการ คือ

1. **การสังเกตการณ์และแบบบันทึกการสนทนาแบบไม่เป็นทางการ** 9 ครั้ง ในพื้นที่ทั้ง 9 หมู่บ้าน ของตำบลลำพญาซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา ประกอบด้วย กลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม ได้แก่ ตัวแทนเกษตรกร ตัวแทนผู้ผลิตและตัวแทนจำหน่ายสารชีวภาพ และตัวแทนเกษตรกรตำบลลำพญา ทั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ติดต่อสำรวจตัวทำนั ผู้ใหญ่บ้านหรือตัวแทนผู้ใหญ่บ้าน และนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการลงพื้นที่สังเกตการณ์พื้นที่ทั้ง 9 หมู่บ้าน ดำเนินการสังเกตการณ์และการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ทั้ง 3 กลุ่ม วัตถุประสงค์การสังเกตการณ์ และขออนุญาตในถ่ายภาพนิ่ง การบันทึกเทปเสียงและ/หรือภาพเคลื่อนไหวในขณะพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาแบบหาความสอดคล้องของเนื้อหาหลักที่ตรงกัน (common themes) ด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อนำมาสร้างและพัฒนาแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสร้างแบบสอบถามสำหรับการวิจัยเชิงสำรวจและการสรุปผลในลำดับต่อไป

2. การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล 31 คน ประกอบด้วย 1) ตัวแทนกลุ่มบุคลากรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง 13 คน 2) ชุมชนตำบลลำพญา 9 คน ประกอบด้วย ตัวแทนแกนนำกลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี เกษตรกรที่ทำการเกษตรโดยใช้และไม่ใช้สารเคมี อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ตัวแทนชุมชน/ผู้บริโภคน และ 3) ตัวแทนภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่ 9 คนประกอบด้วย นักวิชาการด้านการเกษตร นักวิชาการสาธารณสุข เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ และเกษตรกรที่ทำการเกษตรทางเลือก ทั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ติดต่อและนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 31 ท่าน ดำเนินการสัมภาษณ์ และขออนุญาตในถ่ายภาพนิ่ง การบันทึกเทปเสียงและ/หรือภาพเคลื่อนไหวในขณะดำเนินการสัมภาษณ์ ถอดเทปสัมภาษณ์ และวิเคราะห์เนื้อหา หาแบบหาความสอดคล้องของเนื้อหาหลักที่ตรงกัน (common themes) ด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อนำมาสร้างและพัฒนาแบบสอบถามสำหรับการวิจัยเชิงสำรวจและการสรุปผลในลำดับต่อไป

การวิจัยเชิงปริมาณ ได้ใช้การวิจัยเชิงสำรวจโดยเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากตัวอย่างเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน 9 หมู่บ้าน ที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา ประกอบด้วย หมู่ 1 หมู่ 2 หมู่ 4 หมู่ 5 หมู่ 6 หมู่ 8 หมู่ 9 หมู่ 10 และ หมู่ 11 โดยผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ทั้ง 9 หมู่บ้าน และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 31 ท่าน ดังกล่าว มาสร้างเป็นแบบสอบถามสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรตำบลลำพญา ทั้ง 9 หมู่บ้านข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง โดยเป็นเกษตรกรที่พักอาศัยอยู่ในพื้นที่ทั้ง 9 หมู่บ้าน ที่ยินดีตอบแบบสอบถาม โดยแบบสอบถาม เป็นข้อคำถามปลายปิด แบบมาตราส่วนประเมินค่า (rating scale questions) 5 ระดับ มีความหมาย ดังนี้ 1=น้อยที่สุด 2=น้อย 3=ปานกลาง 4=มาก และ 5=มากที่สุด แบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่

1. ปัจจัยแวดล้อมทั่วไปที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำการเกษตรทางเลือก 37 ข้อ แบ่งเป็น 6 ส่วน ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 10 ข้อ 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 ข้อ 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 2 ข้อ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 10 ข้อ 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ 7 ข้อ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ 4 ข้อ

2. ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำการเกษตรทางเลือก 44 ข้อ แบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 7 ข้อ ปัจจัยด้านสาร 8 ข้อ ปัจจัยด้านสื่อและช่องทางการสื่อสาร 21 ข้อ และ ปัจจัยด้านผู้รับสาร 8 ข้อ

3. ความยอมรับต่อการทำการเกษตรทางเลือก ทั้งในปัจจุบันและอนาคต 28 ข้อ แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การยอมรับด้วยการนำมาปฏิบัติในปัจจุบัน 21 ข้อ และการยอมรับด้วยการนำไปปฏิบัติในอนาคต 7 ข้อ และ

4. ความต้องการการสนับสนุนด้านต่างๆ 21 ข้อ แบ่งเป็น 4 ส่วน ด้านความรู้ 7 ข้อ ด้านทัศนคติ 6 ข้อ และ ด้านปัจจัยที่จำเป็น 8 ข้อ

ในการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม คณะผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์ผู้ใหญ่บ้านหรือสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 9 หมู่บ้าน ในการกระจายแบบสอบถามและเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากเกษตรกรในหมู่บ้านที่สมัครใจและเต็มใจในการตอบแบบสอบถามกลับคืนให้กับผู้วิจัย ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์กลับคืนมา

ทั้งสิ้น 327 ชุด จากจำนวนแบบสอบถามทั้งสิ้น 450 ชุด คิดเป็นจำนวนร้อยละ 74 ของแบบสอบถามทั้งหมด ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นทั้ง 3 ส่วน ได้ใช้สถิติเชิงพรรณนาได้แก่ ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย และสถิติวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน

ผลการวิจัย

ในการนำเสนอผลการวิจัย แบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง 2) ผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 3) ผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 และ 4) ผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่เช่าที่ดินทำการเกษตร (ร้อยละ 56) โดยเช่าที่ดินโดยเฉลี่ยคนละ 12 ไร่ และส่วนใหญ่มีรายได้จากการทำการเกษตรต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท (ร้อยละ 58.7) ส่วนใหญ่มีหนี้สินด้านการเกษตร (ร้อยละ 60.6) โดยแหล่งทุนส่วนมาก ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) (63 คน) ทั้งสาเหตุส่วนใหญ่ของการมีหนี้สินด้านการเกษตร มาจากการซื้อสารเคมี ปุ๋ย ยาและวัตถุดิบทางการเกษตร (174 คน) ตามด้วยการเช่าที่ดิน (99 คน) และการจ้างแรงงานด้านการเกษตร (63 คน)

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อการ

ยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี ความต้องการการสนับสนุน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำการเกษตร โดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา เพื่อประเมินระดับความเห็นด้วยของกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ การยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ความต้องการการสนับสนุนการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก และปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ดังนี้

การยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

กลุ่มตัวอย่างประเมินระดับความยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ทั้งในปัจจุบันและอนาคตทั้ง 28 ข้อ ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ($\bar{X} = 2.98$) เมื่อจำแนกระดับความยอมรับที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและในอนาคต พบข้อมูลที่น่าสนใจ ดังนี้

1. การยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกที่เป็นอยู่ในปัจจุบันในภาพรวมพบว่ามีความเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ($\bar{X} = 2.68$) เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ ฉันมีการพักดินก่อนทำการเกษตรครั้งใหม่ ($\bar{X} = 3.34$) ตามด้วย ฉันมักลดต้นทุนการผลิตในการทำการเกษตรอยู่เสมอ เช่น การใช้แรงงานในครอบครัวแทนการจ้าง การซ่อมหรือประดิษฐ์อุปกรณ์การเกษตรเอง การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ย

ชีวภาพไว้ใช้เอง ฯลฯ ($\bar{X} = 3.12$) และ ฉันทักปรับสภาพดินให้อุดมสมบูรณ์ด้วยปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ชีวจุลินทรีย์ ขี้วัว ขี้ไก่ ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพ ($\bar{X} = 3.36$) ส่วนประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยน้อยที่สุด คือ ฉันทักปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์หลายชนิดที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในช่วงเวลา และพื้นที่เดียวกัน เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าว ปลาจะกินสาหร่ายในนาข้าว และถ่ายมูลเป็นปุ๋ยให้แก่ข้าว ($\bar{X} = 2.09$)

2. การยอมรับแนวคิดการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในอนาคตพบว่ามีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ($\bar{X} = 3.26$) เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ ฉันทักว่าถ้ามีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรทางเลือกในตำบลลำพญา จะทำให้สามารถผลักดันแนวคิดการเกษตรทางเลือกให้สำเร็จได้ ($\bar{X} = 3.36$) รองลงมาคือ ฉันทักจะให้ความร่วมมือในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรทางเลือกกับเพื่อนสมาชิกและผู้สนใจ ($\bar{X} = 3.32$) ตามด้วย ฉันทักจะให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของกลุ่มเกษตรทางเลือก และฉันทักจะนำแนวคิดการเกษตรทางเลือกมาปรับใช้ในแปลง ซึ่งมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากัน ($\bar{X} = 3.29$) ส่วนประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยน้อยที่สุด คือ ฉันทักจะสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรทางเลือก ($\bar{X} = 3.16$)

ความต้องการการสนับสนุนการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

กลุ่มตัวอย่างประเมินระดับความต้องการการสนับสนุนการทำการเกษตรทางเลือกทั้ง 21 ข้อ ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ($\bar{X} = 3.48$) เมื่อพิจารณาความต้องการแต่ละด้านในภาพรวม พบว่า ความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติมีคะแนนสูงที่สุด ($\bar{X} = 3.56$) ตามด้วยความต้องการปัจจัยสนับสนุนเพื่อการทำการเกษตรทางเลือกได้เร็วขึ้น ($\bar{X} = 3.46$) และ ความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ ($\bar{X} = 3.41$) ทั้งนี้เมื่อพิจารณาที่ละด้านพบข้อมูลที่น่าสนใจดังนี้

1. การสนับสนุนด้านความรู้ที่กลุ่มตัวอย่างต้องการมาก 3 อันดับแรก ได้แก่ การเปรียบเทียบให้เห็นต้นทุน ผลผลิต และกำไรที่ได้จากการใช้สารเคมี และชีวภาพ ($\bar{X} = 3.56$) ตามด้วย เทคนิคการทำการเกษตรทางเลือกที่ถูกต้องในทุกขั้นตอนการเพาะปลูก ตั้งแต่การเตรียมดิน ถึงการเก็บเกี่ยว ($\bar{X} = 3.43$) และ ความหมายและประเภทของการทำการเกษตรทางเลือก ($\bar{X} = 3.41$) ส่วนประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยน้อยที่สุด คือ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดหรือผู้ซื้อผลผลิตการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี/เกษตรทางเลือก ($\bar{X} = 3.34$)

2. การสนับสนุนด้านทัศนคติที่กลุ่มตัวอย่างต้องการมาก 3 อันดับแรก ได้แก่ การสร้างความเชื่อมั่นในประโยชน์ของเกษตรทางเลือกต่อสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และผู้บริโภค ($\bar{X} = 3.73$) ตามด้วย การสร้างความเชื่อมั่นว่าการทำการเกษตรทางเลือกเป็นหนทางที่ทำให้ครอบครัวมีความสุขและสามารถพึ่งตนเองได้ ($\bar{X} = 3.60$) และ การสร้างความเชื่อมั่นในประโยชน์ของเกษตรทางเลือกต่อสภาพแวดล้อมที่สมดุลและอุดมสมบูรณ์ ($\bar{X} = 3.59$) ส่วนประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยน้อยที่สุด คือ การสร้างความเชื่อมั่นว่าการทำการเกษตรทางเลือกให้ผลผลิตที่ดีและในระยะยาวมากกว่าเกษตรเคมี ($\bar{X} = 3.38$)

3. ปัจจัยสนับสนุนที่กลุ่มตัวอย่างต้องการมาก 3 อันดับแรก ได้แก่ การช่วยเหลือในการจัดหาตลาดรับซื้อสินค้าที่ให้ราคาสูงกว่า ($\bar{X} = 3.54$) ตามด้วยการมีนโยบายสนับสนุนการทำโครงการฯ ที่ต่อเนื่องของหน่วยงานรัฐ และ อบต. ($\bar{X} = 3.51$) และ การช่วยจัดหาบุคลากรหรือนักวิชาการที่มีความรู้มาให้คำแนะนำและให้

กำลังใจแก่เกษตรกร ($\bar{X} = 3.49$) ส่วนประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยน้อยที่สุด คือ การจัดตั้งกลุ่มเกษตรทางเลือก และสถานที่ทำการของกลุ่มเพื่อร่วมกันผลักดันโครงการ ($\bar{X} = 3.36$)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

ในการนำเสนอผลการศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) ปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน ปัจจัยจากสารชีวภาพ และปัจจัยอื่นๆ และ 2) ปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก แบ่งเป็น ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร ปัจจัยด้านสาร ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ ปัจจัยด้านผู้รับสาร

1. ด้านปัจจัยแวดล้อม

กลุ่มตัวอย่างประเมินระดับความเห็นด้วยต่อปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกทั้ง 37 ข้อ ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์มาก ($\bar{X} = 3.54$) เรียงลำดับกลุ่มปัจจัยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ($\bar{X} = 3.76$) ตามด้วยปัจจัย ปัจจัยจากสารชีวภาพ ($\bar{X} = 3.66$) ปัจจัยส่วนบุคคล ($\bar{X} = 3.61$) ปัจจัยอื่นๆ ($\bar{X} = 3.48$) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.39$) และปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน ($\bar{X} = 3.37$) ทั้งนี้เมื่อพิจารณาทีละกลุ่มปัจจัย พบว่า ประเด็นที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละกลุ่มปัจจัย มีดังนี้ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ได้แก่ การที่ตำบล ลำพูนมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ($\bar{X} = 3.85$) ปัจจัยจากสารชีวภาพ ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพของสารชีวภาพให้ใช้ได้ง่าย และเห็นผลเร็ว ($\bar{X} = 4.08$) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ การเป็นเจ้าของที่ดินทำให้มีความรักและหวงแหนที่ดินของตนเอง ($\bar{X} = 3.91$) ปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ กระแสสังคมที่ให้ความสำคัญด้านสุขภาพ ($\bar{X} = 3.69$) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน ได้แก่ การที่ อบต.บรรจุกองการขับเคลื่อนการทำการเกษตรทางเลือกไว้ในแผนพัฒนาตำบลลำพูน ($\bar{X} = 3.56$) และสุดท้าย ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การมีข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช ($\bar{X} = 3.45$)

2. ด้านปัจจัยการสื่อสาร

กลุ่มตัวอย่างประเมินระดับความเห็นด้วยต่อปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกทั้ง 44 ข้อ ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์มาก ($\bar{X} = 3.43$) เรียงลำดับกลุ่มปัจจัยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ปัจจัยด้านสาร ($\bar{X} = 3.68$) ตามด้วย ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร ($\bar{X} = 3.40$) ปัจจัยด้านสื่อและช่องทางการสื่อสาร ($\bar{X} = 3.34$) โดยปัจจัยที่มีคะแนนเฉลี่ยความเห็นด้วยน้อยที่สุด ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้รับสาร ($\bar{X} = 3.32$) ทั้งนี้เมื่อพิจารณาทีละกลุ่มปัจจัย พบว่า ประเด็นที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละกลุ่มปัจจัย มีดังนี้ ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร ได้แก่ การสร้างเครือข่ายการสื่อสารระหว่างแกนนำและเกษตรกรในที่สนใจในแต่ละหมู่บ้านเพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ต่อเนื่อง ($\bar{X} = 3.70$) ปัจจัยด้านสาร ได้แก่ การสร้างภาพที่ชัดเจน

จากการใช้ปุ๋ยชีวภาพ เช่น ใบตั่ง ต้นแข็ง ไม่เป็นโรค ดินร่วนซุย เก็บเกี่ยวผลผลิตได้มากและบ่อยครั้งกว่าเดิม ($\bar{X} = 4.14$) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ การพัฒนาศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเพื่อเป็นศูนย์กลางให้ข้อมูลแก่เกษตรกรที่สนใจ ($\bar{X} = 3.51$) และปัจจัยด้านผู้รับสาร ได้แก่ ความรักในอาชีพเกษตรกรรมความสนใจในการแสวงหาข่าวสาร และความกล้าริเริ่มสิ่งใหม่ ($\bar{X} = 3.52$)

ส่วนที่ 3 ผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อศึกษาปัจจัยแวดล้อมและปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยแวดล้อมและปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ด้วยสถิติวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน (stepwise regression) เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อ 1-4 ได้แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปรปัจจัยแวดล้อม และการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบันและในอนาคตเพื่อทดสอบสมมติฐานข้อ 1-2

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 1 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบัน พบว่า ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน และปัจจัยด้านสารชีวภาพ มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบันในระดับต่ำ ($R = .391$) และสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบัน ได้ร้อยละ 15.3 ($R^2 = .153$) โดยที่ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบัน ส่วนปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ และปัจจัยด้านสารชีวภาพมีความสัมพันธ์เชิงลบกับการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกในปัจจุบัน ทั้งนี้ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุนมีผลมากที่สุด ตามด้วยปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 2 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในอนาคต พบว่ามีเพียงปัจจัย 2 ตัว ได้แก่ ปัจจัยทั่วไป และ ปัจจัยด้านสารชีวภาพ มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในอนาคตในระดับปานกลาง ($R = .680$) และสามารถร่วมกันอธิบายความ

แผนแปรของการยอมรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในภาพรวม ได้ร้อยละ 46.2 ($R^2 = .462$) โดยที่ ปัจจัยทั่วไปมีผลมากที่สุด ตามด้วยปัจจัยด้านสารชีวภาพตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปรปัจจัย การสื่อสาร และการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อ 3-4

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 3 ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบันพบว่า มีเพียงปัจจัย 2 ตัว ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้รับสาร และปัจจัยด้านสาร มีความสัมพันธ์กับการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบันในระดับต่ำ ($R = .248$) และสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบัน ได้ร้อยละ 6.1 ($R^2 = .061$) โดยปัจจัยด้านผู้รับสารมีความสัมพันธ์เชิงบวก ขณะที่ปัจจัยด้านสารชีวภาพมีความสัมพันธ์เชิงลบ

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 4 ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในอนาคต พบว่า มีเพียงปัจจัยด้านผู้รับสารที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการยอมรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในอนาคตในระดับปานกลาง ($R = .666$) และสามารถอธิบายความผันแปรของการยอมรับแนวคิดการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในอนาคตได้ร้อยละ 44.3 ($R^2 = .443$)

ส่วนที่ 4 ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อศึกษาปัจจัยแวดล้อม และปัจจัยการสื่อสาร ที่ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ ทักษะและปัจจัยที่จำเป็นสำหรับทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปรปัจจัยแวดล้อม และ ความต้องการการสนับสนุนการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบันและในอนาคต ด้วยสถิติวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน (stepwise regression) เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อ 5-10 ได้แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปร ปัจจัยแวดล้อม และความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ ทักษะและปัจจัยที่จำเป็นสำหรับทำเกษตร โดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เพื่อทดสอบสมมติฐานที่ 5-7

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 5 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก พบว่า ปัจจัยแวดล้อม 3 ตัว ได้แก่ ปัจจัยทั่วไป ปัจจัยด้านสารชีวภาพและปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในระดับปานกลาง ($R = .765$) และสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ได้ร้อยละ 58.5 ($R^2 = .585$) โดยปัจจัยทั่วไปมีผลมากที่สุด ตามด้วยปัจจัยด้านสารชีวภาพ และปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ตามลำดับ

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 6 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก พบว่า ปัจจัยแวดล้อม 4 ตัว ได้แก่ ปัจจัยทั่วไป ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ และปัจจัยส่วนบุคคล มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในระดับสูง ($R = .850$) และสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ได้ร้อยละ 72.2 ($R^2 = .722$) โดยปัจจัยด้านภูมิศาสตร์มีผลมากที่สุด รองลงมาเป็นปัจจัยทั่วไปและปัจจัยด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคะแนนใกล้เคียงกัน โดยปัจจัยส่วนบุคคลมีผลน้อยที่สุด

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 7 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อความต้องการปัจจัยสนับสนุนที่จำเป็นสำหรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก พบว่า ปัจจัยแวดล้อม 4 ตัว ได้แก่ ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยทั่วไป และปัจจัยด้านสารชีวภาพ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการปัจจัยสนับสนุนที่จำเป็นสำหรับทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ในระดับสูง ($R = .823$) และสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของความต้องการปัจจัยสนับสนุนที่จำเป็นสำหรับทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ได้ร้อยละ 67.8 ($R^2 = .678$) โดย ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีผลมากที่สุด รองลงมาเป็นปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยทั่วไป ส่วนปัจจัยด้านสารชีวภาพมีผลน้อยที่สุด

2. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปรปัจจัย การสื่อสาร และ ความต้องการการสนับสนุนการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อ 8-10

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 8 ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกพบว่าปัจจัยการสื่อสาร 2 ตัว ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้รับสาร และปัจจัยด้านสาร มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในระดับปานกลาง ($R = .730$) และสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของความ ต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ได้ร้อยละ 53.3 ($R^2 = .533$) โดยปัจจัยด้านผู้รับสารมีผลมากที่สุด ตามด้วยปัจจัยด้านสาร

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 9 ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก พบว่า ปัจจัยการสื่อสาร 4 ตัว ได้แก่ ปัจจัย ด้านสื่อและช่องทางการสื่อสาร ปัจจัยด้านสาร และ ปัจจัยด้านผู้รับสาร มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการ การสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในระดับปานกลาง ($R = .727$) และสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของความ ต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำเกษตรโดยไม่ใช้ สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ได้ร้อยละ 52.9 ($R^2 = .529$) โดยปัจจัยด้านผู้รับสารมีผลมากที่สุด รองลงมาเป็น ปัจจัยด้านสาร และปัจจัยด้านสื่อและช่องทางการสื่อสารตามลำดับ

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 10 ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้าน สาร 3) ปัจจัยด้านสื่อและช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อความต้องการปัจจัยสนับสนุน ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก พบว่าปัจจัยการสื่อสาร 2 ตัว ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้รับสาร ปัจจัยด้านสารมีความสัมพันธ์กับความต้องการปัจจัยสนับสนุนต่างๆ ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตร ทางเลือกในระดับสูง ($R = .758$) และสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรของความ ต้องการปัจจัยสนับสนุนในการ ทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ได้ร้อยละ 57.4 ($R^2 = .574$) โดย ปัจจัยด้านผู้รับสารมีผลมากที่สุด รองลงมาเป็นปัจจัยด้านสาร

การอภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยแวดล้อมและปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการยอมรับแนวคิด การทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัด นครปฐม ด้วยสถิติวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน (stepwise regression) ได้แบ่งเป็น 4 ส่วน

1. การอภิปรายผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปร ปัจจัยแวดล้อม และการยอมรับการทำการเกษตรทางเลือกในปัจจุบันและในอนาคตตามสมมติฐานที่ 1-2

จากผลการทดสอบสมมติฐานที่ 1 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อการยอมรับการทำการเกษตรทางเลือกในปัจจุบัน พบว่า ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุนส่งผล ทางบวกต่อการยอมรับการทำการเกษตรทางเลือกในปัจจุบันมากที่สุด สอดคล้องกับผลการศึกษาของเพ็ญภา ห์สรวง (2553: 87-88) ที่เสนอให้ หน่วยงานภาครัฐ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรให้การสนับสนุน เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยการให้การสนับสนุนทั้งในเรื่องของความรู้ความ เข้าใจ การอบรมเกษตรกรอินทรีย์ องค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจ พอเพียง เผยแพร่ประชาสัมพันธ์การทำเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้นให้เห็นถึงอันตรายของเกษตรเคมีที่ส่งผลกระทบต่อ ตัวเกษตรกรเอง ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการให้การสนับสนุนงบประมาณด้านเกษตรอินทรีย์ เพื่อเป็นการ สนับสนุนให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรแบบเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้น

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 2 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อการยอมรับการทำการเกษตรทางเลือกในอนาคต พบว่า มีเพียงปัจจัย 2 ตัว ได้แก่ ปัจจัย ทั่วไป และ ปัจจัยด้านสารชีวภาพ มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการทำการเกษตรทางเลือกในอนาคตในระดับปาน กลาง ($R = .680$) อาจตีความได้ว่าแม้ว่าเกษตรกรจะเห็นด้วยกับแนวคิดการทำการเกษตรทางเลือก แต่เกษตรกรก็ยัง ขาดความเชื่อมั่นในคุณภาพของสารชีวภาพและเห็นว่าสารเคมีมีคุณภาพที่ดีกว่าสารชีวภาพ ดังนั้นหากมีการ พัฒนาสารชีวภาพให้มีคุณภาพทัดเทียมสารเคมีจะทำให้เกษตรกรยอมรับการทำการเกษตรทางเลือกมากขึ้นตามไป ด้วย

2. การอภิปรายผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปรปัจจัยการสื่อสาร และการยอมรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อ 3-4

จากผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 3 ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อการยอมรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบัน และ ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 4 ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อการยอมรับการทำการเกษตรทางเลือกในอนาคต พบว่า ปัจจัยด้านผู้รับสารส่งผลเชิงบวกต่อการยอมรับการทำการเกษตรทางเลือกในปัจจุบันและในอนาคตสามารถตีความหมายได้ว่าการยอมรับหรือการลงมือทำเกษตรทางเลือกในปัจจุบันหรืออนาคตก็ตาม ขึ้นกับตัวบุคคลเป็นหลักกว่ามีความสนใจ อยากทำ เพราะเห็นประโยชน์หรือมีประสบการณ์อยู่แล้ว สอดคล้องกับ พรทิพย์ ประทีปวัฒนานนท์ (2537 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตของเกษตรกรแบบผสมผสาน” พบว่า ลักษณะทางความคิด ความต้องการของเกษตรกร และลักษณะนิสัย ความกล้าตัดสินใจ ความเพียรพยายามของเกษตรกร เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตสู่การเกษตรแบบผสมผสาน และ ตีรณ พงศ์มพัฒน์ (2549: 15-21) ที่เสนอมาตรการควบคุมและลดการใช้สารเคมีสำหรับเกษตรกรในประเทศไทย โดยให้ความสำคัญกับการทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิถีคิดในระดับบุคคล ให้มีเป้าหมายพึ่งตนเองมากขึ้น มีคุณธรรมในการดำเนินกิจกรรม ต้องมีความขยัน พากเพียร อดทน และมีเมตตาต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เปลี่ยนวิถีคิดเป็นคิยาว คิดว่าง คิดดีมีคุณธรรม นั่นคือ จะต้องมีความคิดและแนวปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง อาจจะทำให้นโยบายการลด ละ เลิกใช้สารเคมีเป็นไปได้มากขึ้น

3. การอภิปรายผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปร ปัจจัยแวดล้อม และความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ ทักษะและปัจจัยที่จำเป็นสำหรับทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ตามสมมติฐานข้อ 5-7

จากผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 5 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก พบว่า ปัจจัยแวดล้อม 3 ตัว ได้แก่ ปัจจัยทั่วไป ปัจจัยด้านสารชีวภาพ และปัจจัยด้านภูมิศาสตร์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในระดับปานกลาง ($R = .765$) อาจตีความหมายได้ว่า เกษตรกรมีความรู้ด้านสารชีวภาพที่น้อยเกินไป ไม่เหมือนกับที่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรซึ่งคุ้นชินมากกว่า รวมทั้งไม่รู้ข้อมูลสภาพภูมิศาสตร์ เช่น สภาพดิน น้ำของตำบลลำพญาว่าจะเหมาะสมต่อการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

หรือไม่ ทำให้ไม่มั่นใจในการทำเกษตรทางเลือก ปัจจัยเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ก่อนที่จะตัดสินใจลงมือทำเพื่อสร้างความมั่นใจในปริมาณผลผลิตที่จะได้รับและเสี่ยงต่อความล้มเหลวให้น้อยที่สุด สอดคล้องกับข้อค้นพบ ของ ญัฐพงศ์ ฤกษ์ และคณะ (2549) ที่พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมีในการทำการเกษตร และส่วนใหญ่จะใช้ปุ๋ยเคมีเพียงอย่างเดียว มีการใช้ปุ๋ยที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักน้อยมาก ไม่มีการปลูกพืชหมุนเวียน พืชคลุมดิน ไม่ใช้ปุ๋ยพืชสด เป็นเพราะขาดความรู้ หรือมีความเคยชินกับการทำการเกษตรแบบเดิมๆ ดังนั้นการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยและสารชีวภาพที่ถูกต้องจึงน่าจะเป็นหนทางที่ทำให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกได้อย่างมาก

ส่วนผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 6 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก พบว่า ปัจจัยแวดล้อม 4 ตัว ได้แก่ ปัจจัยทั่วไป ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ และปัจจัยส่วนบุคคล มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในระดับสูง ($R = .850$) อาจตีความหมายได้ว่า เกษตรกรไม่มีความรู้ด้านสภาพภูมิศาสตร์เช่น สภาพดิน น้ำของตำบลล้าพญาว่าจะเหมาะสมต่อการทำเกษตรทางเลือกหรือไม่ ไม่มีความรู้ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มากพอ และยังไม่มีความมั่นใจในการทำเกษตรทางเลือกมากพอแม้ว่าจะได้ยินหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือกมาบ้างแล้ว ปัจจัยเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกษตรกรต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ก่อนที่จะตัดสินใจลงมือทำเพื่อสร้างความมั่นใจในปริมาณผลผลิตที่จะได้รับและเสี่ยงต่อความล้มเหลวให้น้อยที่สุด สอดคล้องกับเพ็ญภา หัสรงค์ (2553) ที่เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงการผลิตสู่การเกษตรแบบผสมผสานปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย 1) ความรู้ทั่วไปในการทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง 2) ปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีพื้นที่ทำการเกษตร 21 – 30 ไร่ สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย แหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตรเป็นบ่อขุดและสระ มีการใช้ปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ มีแรงงานประมาณ 3 – 4 คน แหล่งเงินทุนมักเป็นเงินทุนส่วนตัว เทคโนโลยีทางการเกษตรที่ใช้เป็นเครื่องสูบน้ำ และ 3) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการทำการเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีการศึกษาดูงาน การฝึกอบรมด้านการทำเกษตรอินทรีย์ และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การทำเกษตรอินทรีย์จากสื่อโทรทัศน์

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 7 ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ 4) ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน 5) ปัจจัยจากสารชีวภาพ และ 6) ปัจจัยอื่นๆ ส่งผลต่อความต้องการปัจจัยสนับสนุนที่จำเป็นสำหรับการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก พบว่า ปัจจัยแวดล้อม 4 ตัว ได้แก่ ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยทั่วไป และปัจจัยด้านสารชีวภาพ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการปัจจัยสนับสนุนที่จำเป็นสำหรับ

ทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ในระดับสูง ($R = .823$) อาจตีความหมายได้ว่า นอกเหนือจากการต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ ทักษะคิดต่อการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกแล้ว เกษตรกรยังต้องการการสนับสนุนการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกเพื่อให้สามารถทำในพื้นที่ของตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรให้ความสำคัญกับการจัดเก็บและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การสำรวจข้อมูลภูมิศาสตร์ในพื้นที่ตำบลลำพญา การส่งเสริมให้มีปัจจัยทั่วไปที่จำเป็นต่อการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกและการพัฒนาปัจจัยด้านสารชีวภาพให้มีคุณภาพ ทัดเทียมหรือใกล้เคียงกับสารเคมี เพื่อผลต่อการตัดสินใจทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก

4. การอภิปรายผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่าง ตัวแปรปัจจัยการสื่อสาร และ ความต้องการการสนับสนุนการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในปัจจุบันและในอนาคต ตามสมมติฐานข้อ 8-10

จากผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 8 ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก และผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 10 ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อและช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสารส่งผลต่อความต้องการปัจจัยสนับสนุนในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก พบว่า ปัจจัยการสื่อสาร 2 ตัว ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้รับสาร และปัจจัยด้านสาร มีความสัมพันธ์กับความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ และความต้องการปัจจัยสนับสนุนต่างๆ ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก โดย ปัจจัยด้านผู้รับสารมีผลมากที่สุด รองลงมาเป็นปัจจัยด้านสาร สามารถอธิบายได้ว่าการที่เกษตรกรมีความรัก ความสนใจ ความรู้และประสบการณ์ในการทำเกษตรทางเลือกมาบ้างแล้ว และการที่มีข้อมูลเกี่ยวกับการทำการเกษตรทางเลือกในระดับหนึ่งแต่ยังไม่มากพอ ทำให้เกษตรกรมีความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้และความต้องการปัจจัยสนับสนุนการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก สอดคล้องกับ เพ็ญนา หัสรงค์ (2553: 88) ที่พบว่าปัญหาอุปสรรคในการทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สมาชิกยังไม่มีเชื่อมั่นเพียงพอว่าการทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะสามารถทำได้จริง ยังเคยชินกับวิถีการทำการเกษตรแบบเก่าที่ใช้ระยะเวลารวดเร็ว เมื่อเทียบกับการทำเกษตรอินทรีย์ นอกจากนั้น สมาชิกต้องการให้หน่วยงานภาครัฐให้ความสำคัญในการหาตลาดรองรับผลผลิตจากการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการขับเคลื่อนแนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นผลสำเร็จ

ส่วนผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 9 ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร 2) ปัจจัยด้านสาร 3) ปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร และ 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ส่งผลต่อความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก พบว่า ปัจจัยด้านสื่อและช่องทางการสื่อสาร ปัจจัยด้านสาร ปัจจัยด้านผู้รับสาร มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในระดับปานกลาง ($R = .727$) โดยปัจจัยด้านผู้รับสารมีผลมากที่สุด

มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาเพื่อทดสอบสมมติฐานข้อ 8 ทำให้สามารถตีความหมายได้เช่นเดียวกันว่าการที่เกษตรกรมีความรัก ความสนใจ ความรู้และประสบการณ์ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกละแล้ว และการที่มีข้อมูลเกี่ยวกับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกในระดับหนึ่งแต่ยังไม่มากพอ จึงทำให้เกษตรกรจึงยังมีความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกอยู่ก่อนที่จะลงมือทำในพื้นที่ของตนเอง ดังนั้น จึงควรเร่งพัฒนาเกษตรกรและให้ความสำคัญกับการออกแบบสารที่ส่งเสริมการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกให้มีความน่าสนใจ ชัดเจน เป็นรูปธรรม ผ่านสื่อที่หลากหลาย ตรงกับพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของผู้รับสารเพื่อการเข้าถึงผู้รับสารได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นและยอมรับการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกได้เร็วขึ้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาทำให้สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยด้านผู้รับสาร หรือปัจจัยด้านเกษตรกรเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอำนาจทำนายการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกทั้งในปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งมีอำนาจทำนายความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก ความต้องการการสนับสนุนด้านทัศนคติในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก และ ความต้องการปัจจัยสนับสนุนการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้วยเหตุนี้ การขับเคลื่อนความรู้การทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึก เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงแก่เกษตรกรที่สนใจ มีใจรักและตั้งใจทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการทำการเกษตรทางเลือก และการลด ละ เลิกการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรในที่สุดจึงเป็นสิ่งจำเป็น

โดยที่องค์การบริหารส่วนตำบลลำพญาควรจัดให้มีโครงการขับเคลื่อนการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกไว้ในแผนชุมชนและ/หรือแผนพัฒนาตำบล ปรับความคิดของเกษตรกรส่วนใหญ่ในตำบลลำพญาให้เห็นความสำคัญของการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก โดยเริ่มจากการทำการเกษตรผสมผสานโดยเฉพาะการทำนาผสมกับการปลูกผัก หรือการปลูกพืชหมุนเวียนในระหว่างรอการเก็บเกี่ยวข้าวโดยเน้นใช้ชีวภาพนาสารเคมี เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ไม่ใช้การผลิตเพื่อขายอย่างเดียว และมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรทางเลือกตำบลลำพญา โดยเริ่มจากเกษตรกรในตำบลลำพญาที่สนใจหรือเป็นเกษตรกรที่ทดลองทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกด้วยการลด ละ ใช้สารเคมีอยู่แล้ว และการประชาสัมพันธ์หาแนวร่วมผู้สนใจทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกที่ลด ละ เลิกใช้สารเคมีอยู่แล้วเพื่อเพิ่มสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรทางเลือกตำบลลำพญาให้ครอบคลุมทั้ง 9 หมู่บ้าน ในความรับผิดชอบของตำบลลำพญา ทั้งนี้เพื่อร่วมกันวางแผนดำเนินงานที่สำคัญ 5 ด้าน ดังนี้ 1) การวางแผนหลักสูตรฝึกอบรมให้ความรู้ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกที่ถูกต้องและครบทุกขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบ 2) การวางแผนทำแปลงสาธิต เพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่เกษตรกรในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี

หรือเกษตรทางเลือกที่ลด ละ เลิกสารเคมี 3) การบริหารจัดการกลุ่มและกองทุน 4) การวางแผนการตลาด และระบบการรับรองคุณภาพโดยหน่วยงานรัฐ เช่น แผงขายตลาดน้ำ และช่องทางการตลาดอื่นๆ 5) การวางแผนประชาสัมพันธ์โครงการให้เป็นที่รับรู้ทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้เพื่อผลดีต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ผู้บริโภค และสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กรุณา ศรีพัฒน์อินทร์ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนาดแผนไทย, สัมภาษณ์ 26 กันยายน 2552.

ชลอ ต่ายเที่ยงใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 , สัมภาษณ์ 24 เมษายน 2553.

ชาตรี ต่วนศรีแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลลำพญา, สัมภาษณ์ 26 กันยายน 2552.

ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม (2547). “เมื่อปลาจะกินดาว 4.” ใน รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อม 10 เรื่องในปี 2547. สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย.

ตีรณ พงศ์มพัฒน์. (2549). นโยบายภาษีสารเคมีเพื่อความปลอดภัยของอาหารสำหรับประเทศไทย.

โครงการนโยบายสาธารณะเพื่อความปลอดภัยด้านอาหารและเศรษฐกิจการค้าที่ยั่งยืน” คณะเศรษฐกิจศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยการสนับสนุนจากมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรทิพย์ ประทีปพัฒนานนท์. (2537). ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตของเกษตรกรสู่การเกษตรแบบผสมผสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พิจิตร สอนชุมผล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 , สัมภาษณ์ 25 เมษายน 2553.

เพ็ญภา หัสรังค์. (2553). การทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิกเครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ณัฐพงศ์ ฤทธิ์ และคณะ. (2549). กระบวนการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อการขยายผลในชุมชนกรณีศึกษากลุ่มพุทธเกษตรอินทรีย์ ตำบลบ้านไทร อำเภอบางบาล จังหวัดบุรีรัมย์. โดยทุนสนับสนุนการวิจัย จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.

ณรงค์ศักดิ์ เลิศสิทธิพันธ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา, สัมภาษณ์ 26 กันยายน 2552.

สุนทรียา ชื่นจำรัส รองประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนาดแผนไทย , สัมภาษณ์ 26 กันยายน 2552.

องค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา (2554) แผนยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาตำบลลำพญาในช่วงสามระหว่างปี พ.ศ. 2554-2556. มปท. (อัดสำเนา).